

# מורכבות רב-ממדית של כתיב מוספיות: ניתוח ביצועי תלמידים עם דיסלקציה בהשוואה לקבוצות ביקורת עם התפתחות טיפוסית | תקציר מאמר<sup>1</sup>

בעוד שמחקרי עבר בנושא דיסלקציה וטעויות איות התמקדו בעיקר בשגיאות פונולוגיות שמובילות לטעויות אלה, בחן המחקר הנוכחי אילו סוגים של הבנה מורפולוגית - איות על בסיס הבנת הצורה של המילה - רוכשים ילדים עם דיסלקציה. המחקר הסתמך על מבחן איות שהועבר לתלמידי ו' עם דיסלקציה, שתוצאותיו הושוו לתוצאות תלמידים בקבוצות אחרות. נמצא כי תלמידים עם דיסלקציה הפגינו יכולת לחלץ חוקיות של איות. אולם בשונה מבני גילם, התלמידים עם דיסלקציה נטו לקרוא מילים לא מוכרות כמילים שלמות ולא הצליחו לחלק אותן להברות. המחקר מסיק כי ילדים עם דיסלקציה קולטים את הכללים הצורניים של השפה, אולם לאט יותר מבני גילם, ומציג המלצות להוראה מותאמת עקב כך.

## הקדמה

דיסלקציה התפתחותית (developmental dyslexia) היא הפרעת הלמידה השכיחה ביותר בבית הספר. היא מאופיינת בליקויים חמורים ומתמשכים בדיוק בקריאה, בשטף הקריאה ובאיות. ליקויים אלו כרוכים בדרך כלל בקשיים של מודעות פונולוגית (מודעות לכללי ההגייה של המילים על בסיס כתיבתן) ובעיבוד אורתוגרפי (המרת המילה אותה הוגים לטקסט).

מרבית המחקרים על דיסלקציה התמקדו בעיקר בשגיאות פונולוגיות, שמובילות לשגיאות איות. אולם במחקר קודם נמצא שתלמידים עם דיסלקציה הם בעלי הבנה מורפולוגית, כלומר מכירים את הצורות לפיהן נבנות מילים. המחקר המתואר כאן נועד לבחון אילו סוגים של הבנה מורפולוגית - איות על בסיס הבנת הצורה של המילה - רוכשים ילדים עם דיסלקציה (למשל, האם ילדים אלו ידעו שהמילה **שלכת** מסתיימת ב-**ת** ולא ב-**ט**). בנוסף, המחקר נועד לבחון מה קורה במקרה של יוצאי דופן לכללי בניית המילה (למשל שסדר האותיות מתחלף, כמו במילה משתנה, בה מתחלפת אות השורש ש מתחלפת עם המוספית ת), וכן במקרה של מילים נדירות.

Schiff, R., Levy-Shimon, S., Sasson, A., Kimel, E., & Ravid, D. (2022). [Multiple dimensions of affix spelling complexity: analyzing the performance of children with dyslexia and typically developing controls](#). *Reading and Writing*, 1-35

יש לציין שבעברית יש אומנם אותיות שנשמעות זהות (למשל כ ו-ק) אך מנגד, רק 11 מ-22 האותיות יכולות לשמש כמוספיות, מה שמקל על איות המילים.

## מערך המחקר

כדי לענות על שאלות המחקר התבקשו 21 תלמידים עם דיסלקציה התפתחותית, שלמדו בכיתה ו', לאיית 244 מילים שבכל אחת מהן מוספית (למשל האות **ת** במילה **תדבר**). מחצית מהמילים היו רווחות ומחציתן השנייה - נדירות. ביצועיה של קבוצה זו השוו לביצועים של 23 תלמידי כיתה ב' לא מאובחנים, שיכולות הקריאה שלהם זהות לאלו של קבוצת המחקר, וכן 24 תלמידי כיתות ו' ללא דיסלקציה מאובחנת. כל הקבוצות עברו את אותו מבחן איות. בנוסף, הקבוצות עברו מבחני שפה שאישרו שהרמה השפתית של קבוצת המחקר דומה לזו של התלמידים בכיתה ב', ושרמת האינטליגנציה של קבוצת המחקר דומה לזו של בני גילם.

## ממצאים

כצפוי, הביצועים של ילדים עם דיסלקציה היו טובים פחות, באופן מובהק, ביחס לבני גילם. נמצא כי הם מודעים פחות מבני גילם לכללים צורניים בשפה, ומתקשים להשתמש בידע זה בזמן איות. עם זאת, נמצא שכאשר המוספית הגיעה במקומה על פי חוקיות קבועה (למשל האותיות **הת** במילה **התקפל**), הצליחו ילדים עם דיסלקציה לאיית טוב יותר מאשר במקרה של מילה יוצאת דופן (כמו למשל בחילוף של אות השורש **ש** והמוספית **ת** במילה **השתתף**). תוצאה זו נמצאה הן ביחס למילים רווחות, הן ביחס למילים נדירות. כמו כן, כלל הילדים במחקר הצליחו לאיית מילים נדירות פחות ממילים רווחות, אולם תוצאות קבוצת המחקר היו נמוכות יותר מאלו של קבוצות הביקורת. במילים אחרות, ככל שהמילה אותה התבקשו לאיית הייתה נדירה יותר, יכולות האיות של ילדים עם דיסלקציה נשענו על הכתיב הסדיר הצפוי, וככל שהכתיב היה פחות סדיר (למשל במילה **הצטמצם**, שבה ארבע אותיות שורש, חילוף בין המוספית לאות השורש ושינוי המוספית **ת ל-ט**), נשענו הילדים עם דיסלקציה על מידת השכיחות של המילה, כלומר על היכרות קודמת איתה.

ממצא נוסף הוא שילדים עם דיסלקציה התקשו במיוחד בהבנת עקרון המוספית במעטפת (למשל האות **ו** במילה **קפצו**), וזאת ללא תלות במידת הנדירות של המילה. לעומת זאת, במילים רווחות הצליחו התלמידים עם הדיסלקציה לאיית נכונה אותיות שמייצגות תנועה יותר מאשר אותיות שמייצגות עיצור.

## סיכום

נמצא שיכולות האיות של ילדים עם דיסלקציה דומות לאלו של קבוצת הביקורת הצעירה. וזאת, משום שתלמידים בכיתה ב' מתמודדים בעצמם עם המורכבות של איות מילים. יתרה מכך, ניתן להניח ששתי הקבוצות משתמשות באותן אסטרטגיות, המתבססות על אותה רמה של מודעות

מורפולוגית. זאת לעומת קבוצת התלמידים בכיתה ו' שהמודעות המורפולוגית שלה בשלה יותר. שגיאות הכתיב שנמצאו בניסוי חשפו שילדים עם דיסלקציה נוטים להסתמך על מידע הסתברותי כאשר מאייתים מילים בעלות מוספיות לא צפויות. כלומר, **הם מסוגלים, בדומה לילדים בכיתה ב', לחלץ חוקיות של איות, גם במקרים של יוצאי דופן, מטקסט כתוב. עם זאת, בשונה מבני גילם האחרים, תלמידים עם דיסלקציה שנתקלים במילים יוצאות דופן ייטו לקרוא אותן כמילים שלמות ולא יצליחו לחלק אותן להברות.** בסך הכול, נראה שהילדים עם דיסלקציה קולטים את הכללים הצורניים של השפה, אולם לאט יותר מבני גילם, ושהם רוכשים מודעות לכללים צורניים אחרים של השפה, בעוד שהם מתקשים לרכוש מודעות לכללים צורניים אחרים. במילים אחרות, נראה שידע מורפולוגי אינו מערכת מאוחדת.

**המשמעות הלימודית של מסקנות אלו היא, היא שתלמידי כיתה ו' עם דיסלקציה התפתחותית ממשיכים להזדקק להוראת איות מפורשת, כחלק בלתי נפרד מלימוד אוצר מילים חדש, גם בכיתות בית הספר העל-יסודי.** לכן ראוי לשלב בהוראת השפה שיטות מורפולוגיות והוראה של אסטרטגיות לפירוק מילים להברות, ולאיותן לפי הברות ולפי צורתן. כדי להתמודד עם הליקוי השפתי, ילדים עם דיסלקציה זקוקים לתוכניות הכשרה לאיתור מילים, שמדגישות דפוסי איות קבועים של אותיות מוספיות, תוך הצבעה מפורשת על חוקיות של צורת המילים מצד אחד והכרות עם יוצאי דופן לאותם כללים צורניים מצד שני. שיטת הוראה זו עשויה לסייע בחיזוק הקשר בין המודעות הפונולוגית של תלמידים דיסלקטיים, ייצוגים כתובים של המילה, וידע מורפולוגי.